

Profesní příprava a uplatnění pedagogů

Zkvalitňování souvislé pedagogické praxe vysokoškolských studentů

Andrej Javorskij

Abstrakt: Příspěvek pojednává o budování systému souvislé pedagogické praxe na univerzitě. Zdůrazňuje význam spojení teorie a praxe pro efektivní utváření a upevňování dovedností a návyků nezbytných pro učitele.

Klíčová slova: systém efektivní souvislé pedagogické praxe, utváření a upevňování profesních dovedností a návyků

Abstract: The paper deals with the construction of the system of a continuous pedagogical practice at the university. Here, the significance of the connection of theory and practice aiming at the formation and the efficient improvement of skills necessary for the teacher is emphasized.

Key words: system of a continuous pedagogical practice, formation and improvement of professional skills

Přestavba všech oblastí života na Ukrajině, jejímž cílem je dosažení kvalitativně vyšší úrovně rozvoje společnosti odpovídající podmínkám, potřebám a kritériím současné civilizace a pojetí humanismu, je závislé kromě jiného na systému vysokoškolského vzdělávání a na kvalitě pedagogických pracovníků.

Úkolem univerzity se tak stává významně zlepšit metodologickou, psychologicko-pedagogickou a technologickou přípravu studentů, seznámit je s nejnovějšími a neefektivnějšími formami, metodami a přístupy ve výchovně-vzdělávací činnosti, zvýšit úroveň praktické přípravy především prostřednictvím systematické pedagogické praxe.

Již v polovině 80. let minulého století se u nás započalo s reformou všeobecně vzdělávacího i odborného školství a v této souvislosti bylo na adresu vysokých škol řečeno mnoho kritických a oprávněných připomínek, které se dotýkaly nízké úrovně absolventů, zejména v pedagogicko-psychologické přípravě, ale také v přípravě metodické a praktické. V této době se objevilo množství vědeckých prací, které věnovaly pozornost problémům pedagogické praxe na vysokých školách. Seznam spisů tohoto zaměření lze počítat na sta. Bohužel, objektem výzkumů byly pouze pedagogické praxe studentů vyšších ročníků. Je však zapotřebí zabývat se pedagogickými praxemi hlouběji, věnovat se jejich organizování již od prvních ročníků a na základě pedagogické teorie zdůvodnit zavedení systematické přípravy budoucích pedagogů – profesionálů.

Souvislá pedagogická praxe byla zařazena do seznamu přednášek naší univerzity v 90. letech minulého století jako důležitá součást oborového učebního plánu. Přesvědčili jsme se o tom, že je nutné zařadit pedagogické praxe již do nižších ročníků (1.–3.) vzhledem k tomu, že 80–90 % studentů nastupuje již po jejich absolvování do škol. Praxe v 1.–3. ročnících jsou tak organickou součástí souvislé pedagogické praxe a celkové přípravy budoucích učitelů. Naši odborníci vypracovali také kritéria pro posuzování její efektivity. Posuzuje se

1. vztah studentů ke zvolenému oboru;
2. vztah k systému praxí, posuzování účelnosti jejich zařazení do studijních plánů univerzity;
3. úroveň požadovaných profesionálně pedagogických dovedností a návyků studentů, kterou v průběhu praxí projevují;
4. stupeň aktivity studentů;
5. schopnost studentů tvůrčím způsobem aplikovat vědomosti a dovednosti, kterých v průběhu studia nabyli;
6. intenzita samostatnosti práce v průběhu praxí.

I když se realizace praxí se na univerzitě setkává s řadou těžkostí (např. omezené možnosti získávat pedagogické zkušenosti, nepochopení významu této praxe pro studenty ze strany některých vedoucích pracovníků univerzity a vyučujících odborných disciplín), některých výsledků bylo dosaženo i ve školách, kde praxe probíhají. Naše univerzita věnuje praxím velkou pozornost, o čemž svědčí fakt, že byly vypracovány metodické návody a postupy pro studenty a učitele, které již používají. Jsou také předkládány základní směry práce pro organizaci a průběh praxe, jsou připravovány typické situace a přístupy k řešení problémů, které se v praxi studentů nejnižších ročníků vyskytují. Zobecnování zkušeností z organizace a průběhu praxí již

dovoluje v některých ohledech mluvit o vytváření tradice souvislé pedagogické praxe.

Systém efektivních souvislých pedagogických praxí má ve srovnání s tradičním systémem za cíl vybavit studenty 1.–3. ročníku větším rozsahem vědomostí a dovedností, natrvalo je upevnit, aby již od počátku umožňovaly samostatné jednání ve výchovně-vzdělávací práci. Tato praxe má také zajistit, aby studenti dosahovali takové úrovně pedagogické a psychologické profesionality, která jim umožní začlenit se nejen do života učitelstva a žactva školy, na níž praktikují, ale také se aktivněji a efektivněji projevovat při praxích ve vyšších ročnících, kde se předpokládá větší míra samostatnosti a tvořivosti. Kromě toho pedagogické praxe v nižších ročnících učí studenty sebeovládání, rozvíjí jejich smysl pro odpovědnost za výsledky teoretického studia a za vlastní sebevzdělávání. Praxe v nižších ročnících jsou tedy částí rozsáhlejšího systému souvislých pedagogických praxí probíhajících po celou dobu studia, jsou základem pro praxe ve vyšších ročnících a současně zabezpečují přechod od intuitivní činnosti k činnosti reproduktivně tvůrčí.

Celý systém pedagogických praxí zajišťuje následující úkoly:

- upevňovat pedagogicko-psychologické poznatky, které studenti získávají v 1.–3. ročníku;
- uplatňovat poznatky a dovednosti v kontaktu s dětmi ve třídě při výchově a vzdělávání a v mimoškolní činnosti;
- vytvářet dovednosti ve vzájemných vztazích s třídním kolektivem, s jednotlivými žáky různého věku, s učitelským sborem při společné práci;
- formovat dovednosti při řešení jednotlivých výchovných situací, používat některé formy mimotřídní práce v určitém předmětu, diferencovat výchovnou činnost ve vztahu k věku žáků (mladších, středních a starších tříd);
- získávat poznatky a cvičit se v dovednostech pracovat s dokumenty, které se týkají učitele a třídního učitele;
- seznámit se s prací společenských organizací, které na škole působí;
- cvičit se v dovednostech plánovat a používat jednodušší formy při výchovné práci, mimotřídní a předmětové činnosti s žáky mladších, středních a vyšších tříd;
- rozvíjet profesionální orientaci osobnosti budoucího učitele, úctu k dětem a zájem o pedagogickou činnost.

Uskutečňování cílů stojících před efektivní souvislou pedagogickou praxí si vyžaduje její doplnění a prohloubení některých úkolů převzatých z tradiční praxe. K těmto úkolům patří:

- systematicky prováděná analýza jednání žáků a činnosti třídních učitelů a učitelského sboru školy;

- cílevědomě a systematicky seznamovat studenty – budoucí učitele – s metodickými poznatky z výchovně-vzdělávací práce i z činnosti mimotřídní;
- zintenzivnit studentovy činnosti organizační, výchovné a mimotřídní a také ho naučit přijímat řadu opatření při uvedených činnostech.

Úspěšné fungování jakéhokoliv pedagogického systému, tzn. také systému souvislých pedagogických praxí, se může uskutečňovat na základě přijatých organizačních principů. Máme na mysli jejich dvě roviny: obecně organizační a konkrétní; obě zajišťují bezprostřední fungování našeho modelového systému. Souhrn obecně platných principů jsme převzali z díla M. E. Duranova. Z jeho klasifikace jsme uplatnili některé principy v našem systému praxí. Jedná se o následující principy:

- spolehlivost;
- pravidelnost;
- úroňový přístup;
- systémovost a směřování, které zaručují nepřerušovanou přípravu specialistů vysokých škol.

Dané obecné principy byly využity jako základ pro vypracování koncepce souvislých pedagogických praxí, a byly tak převedeny do konkrétní roviny, a to v těchto případech:

- zapojení studentů nižších ročníků do pedagogické činnosti;
- sjednocení požadavků univerzity a školy;
- posloupnost a důslednost;
- činnostní přístup (od mladších ročníků ke studentům vysokých škol);
- rozdělení pedagogických činností (od zachování a začlenění jednotlivých edukačních opatření systému praxí);
- operativní kontrola;
- provázanost praktické činnosti studentů ve škole s teoretickými poznatky ze studia na vysoké škole.

Tyto principy se v systému souvislých pedagogických praxí uplatňují mnohem účinnějším způsobem než v tradičně pojaté pedagogické praxi. Například princip posloupnosti (postupnosti) a důslednosti se uplatňuje v tradičním systému praxí značně jednostranně. Komplikace se povětšinou vyskytují ve výchovné práci zejména při plnění psychologicko-pedagogických úkolů, zatímco při vzdělávací práci se komplikace nevyskytují. Náš systém souvislých pedagogických praxí umožňuje tyto nedostatky odstraňovat, protože jsme začlenili do praxí nejen studenty, ale také magistry, kteří se po skončení studií připravují na funkci učitele-tutora a učitele-kurátora.

Pro efektivní fungování systému souvislých pedagogických praxí je rozhodujícím začátkem stanovení jejího obsahu. Specifikem tohoto obsahu, který zajišťuje efektivitu praxí, je to, že zahrnuje opatření pro základní směřování

pedagogické činnosti a že vychází ze specializací studentů, kterou si volí. Kromě toho takto pojatý obsah bere v úvahu metodickou a psychologicko-pedagogickou stránku specializace, aby studenti mohli v praxi lépe plnit úkoly, než tomu bylo v tradičně pojaté praxi. A konečně nová koncepce obsahu klade větší důraz na aktivní formy studentovy práce v průběhu praxí, vytváří odpovědnější vztah ke studiu odborných disciplín, jejichž poznatky mohou být na praxích aplikovány.

Uskutečňování takto pojatého obsahu rovněž předpokládá *přítomnost odpovídajících organizačních forem*, jejichž originalnost ovlivňuje nejen uspořádání skupin praktikantů, ale i vedení jejich činnosti. Navrhujeme studentům, aby si sami vytvářeli skupiny o třech–pěti členech. Pro nás jsou zajímavé motivy vedoucí k organizování skupin. Nový způsob výběru skupin praktikantů ukázal, že do skupiny se začleňují studenti různých specializací studující v témže ročníku (biologové, chemici, matematici, historici), dále se vytváření skupin děje na základě zájmů nebo dovedností nebo si konvenují teritoriálně. Počty skupin studentů přijatých na praxi jsou omezeny možnostmi školy a také možnostmi skupinového vedoucího, po němž se vyžaduje respektování principu individuálního přístupu ke studentům. Začleňovat se do života školy ve stejné studencké skupině a spolupracovat se stejným kolektivem pedagogů v průběhu studia na vysoké škole umožňuje studentům poznat celý systém práce ve škole, ne pouze jeho částí. Tak se ukazuje reálná možnost zvýšit efektivnost výrobně-technologické praxe ve 4.–5. ročnících a pedagogické praxe učitelů vysokých škol.

Je třeba zdůraznit, že *pedagogické praxe se realizují na bázových školách*, kde se rovněž pedagogové připravují na jejich zajištění.

Třetí podmínkou zdokonalování pedagogických praxí je *vedení tří až pětičlenných skupin praktikantů učitelem-metodikem školy*, jemuž naše katedra teorie a historie pedagogiky poskytuje konkrétní pomoc. Status školního učitele a odpovídající délka pedagogického působení dovoluje skupinovému vedoucímu komplexně hodnotit studencké praxe, systematicky kontrolovat jejich činnost a rovnoměrně je zatěžovat úkoly. K přednostem způsobu takového vedení patří i to, že jeden aprobovaný učitel bázové školy a učitel katedry zajišťuje k průběhu praxe na škole 3–5člennou skupinu v jedné třídě. Vliv konkrétního učitele na konkrétního studenta-praktikanta se podobá vychovatelství. Současně tím vzrůstá jeho osobní odpovědnost za výsledky vlastní práce. Tím se také zmenšuje propast mezi vysokou školou a bázovou školou a vytvářejí se objektivní předpoklady k prohloubení spojení mezi vědou a praktickou pedagogickou činností, vzrůstá prestiž univerzity jako odborného (vědeckého) a metodického centra v daném regionu.

Problematika souvislé pedagogické praxe se stala na Ukrajině naléhavě aktuální po přijetí dokumentu o „Konceptualistických zásadách rozvoje peda-

gogické osvěty a její integrace do evropského osvětového prostoru“, z něhož vyplývá pro univerzitu povinnost připravovat studenty pro práci ve vzdělávacích institucích. Z toho důvodu je nutné dále vědecky zkoumat následující problémy:

- jak prohloubit spolupráci univerzity s jednotlivými fakultami a školami ve věci organizace a provádění souvislých pedagogických praxí;
- jak posílit vliv pedagogických kolektivů na zvýšení efektivity souvislých pedagogických praxí, tj. zdůvodnit nové role a úkoly vědecko-výzkumným základnám – katedrám pedagogiky a psychologie, které jsou všeobecně vzdělávacími institucemi; jak koordinovat činnost studentů v 1.–3. ročníku univerzit v procesu souvislých pedagogických praxí a jak koordinovat výrobně-technologickou praxi ve 4. a 5. ročníku.

Mnohé z profesionálně pedagogických dovedností se vytvářejí bezprostředně v průběhu souvislé pedagogické praxe a postupně se tyto dovednosti zdokonalují. Proto prosazujeme systematickosti provádění praxí, zkvalitňování jejich obsahu a zvýšení počtu hodin pro praxe všech typů.

Přeložila Zdenka Veselá

JAVORSKIJ, A. Zkvalitňování souvislé pedagogické praxe vysokoškolských studentů. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, s. 89–94. ISSN 1211-4669.

Autor: Andrej Javorskij, odborný asistent katedry teorie a historie pedagogiky, Čerkaská národní univerzita Bohdana Chmelnického, Kijev, Ukrajina
stefan@cdu.edu.ua